

WPROWADZENIE

Seria *Architektura w mieście, architektura dla miasta* to owoc inicjatywy, która narodziła się w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk w związku z prowadzonymi tam studiami miejskimi. Ich wynikiem jest opublikowanie dwóch wieloautorskich monografii poświęconych, w przeważającej części, polskim miastom. W 2017 r. ukazał się pierwszy tom pod redakcją Mikołaja Getki-Keniga i Aleksandra Łupienki, w którym przedstawiono społeczne i kulturowe aspekty funkcjonowania architektury na ziemiach polskich lat 1815–1914. Zamieszczono w nim jedenaście artykułów obejmujących następujące tematy: debaty wokół miasta, urbanistyka, biopolityka, przestrzeń publiczna w mieście a tożsamość oraz przestrzeń prywatna w mieście: wnętrza a użytkownicy. Tak szerokie ujęcie problematyki miejskiej umożliwiło omówienie kwestii mieszkaniowych, higienicznych i związanych z tym zagadnień tworzenia nowych modeli społecznych. Inny ważny aspekt stanowił wpływ polityki państw zaborczych na kształtowanie się miast polskich, także pod względem ich rozwoju urbanistycznego. Niemniej istotne było zwrócenie uwagi na dzieła architektury powstałe w kontekście procesów germanizacyjnych i rusyfikacyjnych, które bezpośrednio wpływały na akcentowanie wybranych tożsamości narodowych w przestrzeni publicznej i nadawanie jej znaczeń symbolicznych.

Tom ten stał się impulsem do rozszerzenia badań na obszar Europy Środkowej, czego owocem jest niniejsza książka zawierająca dwadzieścia artykułów. Zostały one podzielone na cztery części, poprzedzone obszernym wstępem poświęconym zagadnieniu przestrzeni publicznej. W pierwszej części znalazły się teksty dotyczące terenów położonych poza Polską lub poruszające zagadnienia obejmujące wszystkie trzy zabory, natomiast pozostałe artykuły pogrupowano według granic zaborów z włączeniem Śląska. Szczególny nacisk położono na kwestie urbanistyczne. Przedstawiono wielkie koncepcje rozwoju miast polskich oraz znaczenie reprezentacyjnych placów i ulic ukształtowanych w XIX w. W ich powstaniu bardzo dużą rolę odegrały defortyfikacja i kształtowanie się koncepcji zagospodarowania terenów po dawnych umocnieniach. Szczególna rola przypadła tu nie tylko władzom komunalnym, ale także państwowym.

W wielu zamieszczonych tekstach przewija się problematyka „zawłaszczania” tej przestrzeni dla realizacji konkretnych politycznych celów materializowanych m.in. przez stawianie określonych pomników.

Do współpracy zaproszono badaczy polskich i zagranicznych zajmujących się przekształceniami architektonicznymi, urbanistycznymi i społecznymi ośrodków miejskich na terenie szeroko rozumianej Europy Środkowej. Zamierzeniem wydawców było sformułowanie wszechstronnego spojrzenia na miasto, dlatego teksty w obu tomach wyszły spod pióra historyków sztuki i architektury, historyków, socjologów, literaturoznawców i architektów. W ostatnich latach obserwujemy w Polsce osłabienie badań nad architekturą i urbanistyką XIX w., tym bardziej zatem cieszy fakt, że wśród autorów, obok uznanych badaczy, znaleźli się też młodzi naukowcy. Mamy nadzieję, że oba tomy będą stanowić impuls do sformułowania nowych metodologii badań nad miastami oraz że posłużą ożywieniu transdyscyplinarnych studiów nad polską architekturą i urbanistyką wieku XIX.

Aleksander Łupienko i Agnieszka Zabłocka-Kos